

УДК 631.15:330.131.5:339.137.2:001.8

*Г.Ф. МАЗУР, кандидат економічних наук, доцент, докторант
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Стимулювання ефективності та конкурентоспроможності агропромислового виробництва

Постановка проблеми. В умовах, що склалися в глобальному конкурентному світі, забезпечення сталого розвитку економіки є першочерговим завданням як у стратегічному, так і в тактичному плані, розв'язання якого в повному обсязі можливе лише за умови, з одного боку, комплексного, а з іншого – вибірково-спеціалізованого підходу до формування конкурентоспроможності галузей та секторів економіки держави. Одним із аспектів забезпечення сталості й конкурентної динаміки функціонування національної економіки є всебічний розвиток агропродовольчої сфери, що досягається, зокрема, за рахунок формування дієвої, функціональної системи стимулювання.

Глибинні організаційно-економічні трансформації в агропромисловому секторі національної економіки забезпечили формування національних основ його розвитку, що значною мірою визначають ефективність і конкурентоспроможність. Останнє характеризується відповідними факторами й механізмами, які позиціонуються як рушійна сила мотивування виробників до продукування високоякісних аграрних благ і формування господарських ефектів виробничого змісту. Поряд із цим зазначимо, що адаптація до ринкового, конкурентного середовища господарювання зумовила комплексні зміни, у тому числі в системі стимулювання, а також механізмах стимулюючого впливу на учасників соціально-господарського процесу. В постановочному плані проблема є глобаль-

ною для національного аграрного комплексу, а щодо реальних шляхів її розв'язання розглянемо теоретико-методологічну конструкцію піднятого питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження науковців представлені працями фундаментального й прикладного характеру, які розподілимо за представництвом в аспектах різноплановості, методологічного конструктивізму та розумної дотичності взаємоузгоджень. Серед фундаторів і провідників проблеми є: А. Сміт [1], С. Ізмалков [2], К. Сотен [2], М. Юдкевич [2], С. Мочерний [3], С. Покропивний [6], А. Гальчинський [7], В. Геєць [7, 10], З. Борисенко [8], А. Уїнт [11], М. Портер [16] та ін. Така велика заінтересованість науковців у представленні теоретичних і методичних конструкцій вказує на перспективність розвитку ідей розкриття науково-практичного змісту проблеми стимулювання ефективності й конкурентоспроможності, до чого намагаємося долучитися своїм внеском.

Мета статті – визначення теоретичних положень і розкриття методологічних особливостей стимулювання розвитку агропромислового виробництва у формуванні його ефективності й конкурентоспроможності.

Виклад основних результатів дослідження. Україна як світовий гравець, а в деяких галузях – лідер, здійснює відповідні кроки в напрямі впорядкування цивілізаційно-господарського процесу. Проте агропромисловий комплекс усе ще знаходиться в стані глибоких організаційно-економічних трансформацій, які за результативністю, а також функціональністю необхідно розгля-

дати з позицій дії механізмів стимулювання, зокрема в частині забезпечення ефективності й конкурентоспроможності. Адже розвиток економічних систем і організаційних утворень, до складу яких належать агропромисловий комплекс та його складові, залежить від різного роду стимулів на мікро-, мезо- й макрорівні. Учасники ринкового обміну (підприємства, галузі, працівники) зазнають впливу держави, законів, ринку та його інститутів, а також інших утворень, що слід вважати стимулами. Так склалося історично у процесі еволюції суспільних формацій.

Теорія висвітлюваного нами питання багатогранна, а її постулати, на наше глибоке переконання, впливають з концепції регулювання й управління економікою, адже стимулювання – це, по суті, функція менеджменту. Регулювання, яке включає в себе стимулювання, здійснювалося спочатку як об'єктивна необхідність і не завжди організовано. З позицій, наближених до сучасної ринкової економіки, регулювання досить системно розглянув Адам Сміт, наголосивши на його необхідності з огляду на визнання виключно важливого значення такої його функції, як стимулювання [1].

Механізм стимулювання економічних систем позиціонується як сукупність важелів, прийомів, норм, що забезпечують втілення на практиці політики управління. Перед нами стоїть завдання означити теоретико-методологічні положення сутності й функціональних ознак стимулювання як функції управління та провідника заходів регуляторної політики. З історії й еволюційних аспектів розвитку людства, господарських систем і комплексів відомо, що стимулювання як процес та формовані в результаті його здійснення мотиви поведінки індивіда, а отже, й організацій, які він створює і забезпечує їхнє функціонування, вирішальним чином впливають на результати на усіх рівнях їх прояву. Мотивація – визначальна функція менеджменту, а механізм стимулювання – інструментальна система забезпечення соціально-господарського поступу суспільних формацій.

Таким чином, висловлюючи думку про важливість мотиваційних атрибутів соціаль-

но-господарського процесу в суспільстві, економіці та окремих її галузях, у нашому випадку – аграрній, зазначимо, що економіка розвивається в особливих інституційних умовах і під впливом певних забезпечувальних чинників, серед яких регулювальну роль відіграє відповідний механізм (залежно від спеціалізації). Останній позиціонується нами як сукупність факторів функціонально-регулятивного плану, що організаційно забезпечують господарський процес. Його також можна розглядати в різних аспектах, але спочатку слід зосередити увагу на першооснові й історичній зумовленості еволюцій сутності цього поняття. Підвалини розуміння визначення та методологічно-практичного знання категорії «механізм» – механістичні. Тобто логіка дослідницького процесу сприймає думку про те, що механізм – це певний інструментарій втілення в життя заходів, а також забезпечення ефективного використання ресурсів і капіталу, він опосередковує виконання управлінських рішень, регуляторних функцій, стимульовальні заходи щодо забезпечення розвитку організацій, економіки, людини.

Теоретичну ідентифікацію категорії «механізм» в економічному сенсі здійснили Л. Гурвіц, Е. Маскін, Р. Леодсон, а концептуальні позиції інших дослідників сконсолідовано в межах певних наукових шкіл. Згадані дослідники вбачали в механізмі певну гру, форма та зміст якої націлені на досягнення результату, який визначає поведінка економічних агентів. Ці автори є фундаторами економічної концепції механізму як організаційного утворення, що констатує відповідні інституції. Механізм, на їхнє переконання, позиціонований у практичній і теоретичній площині як форма поєднання ресурсів, активів, опосередкована певним набором дій [2]. Таким чином, конструкція стимульовальних та регульовальних структурних утворень в економіці є функціональною завдяки механізму, який проявляється в різних організаційно-практичних іпостасях. Економічні суб'єкти формують відповідну множину виборів (мотивацій), але при цьому важливу роль з об'єктивно-ринкового погляду тут відіграє економічний механізм, який у свою чергу ідентифікує сукупні фактори забезпе-

чення результатів господарювання й визначає систему стимулів і тому наближається до поняття економічного інституту, що також вибудовує систему стимулів за рахунок створення відповідних правил [2]. Таким чином, для механізму характерні певні інституційні рамки, від яких залежить стимуляційна активність учасників та умови співіснування економічних суб'єктів зі стимулами.

В існуючій системі механізмів розвитку економіки, яка в конкретному випадку розглядається нами як об'єкт стимулювання, важливе значення має економічний механізм функціонування підприємства. У сукупності це пов'язано з тим, що підприємство є базисною функціонально-організаційною основою забезпечення різного роду ефективності соціально-економічних процесів, саме тому вважаємо правильним кроком у теоретико-методологічному плані розглянути сутнісно-функціональні ознаки заданого механізму.

Змістовна характеристика поняття „економічний механізм” дає підстави стверджувати й наголошувати на інституційній природі цього явища, яке зокрема в економічній науці позиціонується як системне утворення, конструкція якого дає можливість розкривати та інституціоналізувати на практиці різноманітні економічні суб'єкти за: функціональністю; результативністю; ефективністю тощо. До таких, тобто «підвладних» економічному механізму суб'єктів, відносимо споживача, підприємство, об'єднання підприємств, галузь, економіку держави, глобальну економічну систему. Термін „механізм” досить широко використовують для означення низки економічних процесів і тлумачиться по-різному – від „... комплексу заходів”, спрямованих на дослідження певних цілей, до „... сукупності інституціональних та організаційних структур” і комплексів, форм та методів, що ними використовуються [3]. Як вважає переважна більшість дослідників, із думкою яких значною мірою погоджуємось, економічний механізм – це система заходів, форм, методів, спрямованих на організацію управління, виробничих відносин, забезпечення фінансової стабільності й прибутковості, збалансованості інтересів суб'єктів господарювання, формування ефективної системи мотивації праці та

утвердження статусу інноваційно-інвестиційної привабливості господарських структур. Для держави і населення, які існують, а головне – розвиваються в умовах транзитивної, трансформаційної економіки, надзвичайно важливо з найменшими втратами гармонізувати економічні інтереси. Адже всебічна гармонізація зазначених інтересів – це гарантія різного роду стабільності (соціальної, економічної, виробничої, фінансової тощо), базисний чинник підвищення рівня життя населення. Проте саме на рівні підприємства формується загальноекономічна мотивація, тому від розвитку механізмів стимулювання залежить суспільний ефект. Економічний механізм, об'єктом впливу якого є суб'єкти ринку, виконує й стимулювальну функцію, формуючи відповідний рівень заінтересованості учасників господарського обміну в досягненні високого рівня результативності.

Дія згаданого механізму є надзвичайно важливою передумовою забезпечення інтересів суб'єктів господарювання на відповідному ринку. Передусім економічний інтерес є породженням і соціальним проявом потреби, її усвідомленням, але реалізуються інтереси через трудову, господарську, соціальну діяльність людей, їхні економічні відносини. У заданому аспекті господарських взаємодій формується економічний інтерес, як і будь-який інший, у загальнотеоретичному плані – це прагнення, потреби, те, що буде на користь чому-небудь [4]; економічний інтерес – це інтерес суспільства у сфері матеріального виробництва; об'єктивні спонукальні мотиви економічної діяльності людей, зумовлені розвитком їхніх потреб, реальна причина соціально-економічних дій, які лежать в основі мотивів різних суб'єктів до господарської діяльності [5]. Проте на рівні кожного конкретного підприємства формується особливий конструкт заінтересованості, інтересу щодо шляхів забезпечення ефективного господарювання. Інтерес є інституційно зумовленим мотивом поведінки економічного агента, яким вважаються усі без винятку учасники господарського процесу. Він відображає заінтересованість кожного з них у певних результатах і формується також під впливом дії відповідного механізму, зокрема

економічного. Система інтересів є надто складною та багаторівневою. Найвищий рівень у ній представлено інтересами світового суспільства й національними інтересами країн, а найнижчий – інтересами суб'єкта господарювання. Розрізняють інтереси міжнародні, державні, регіональні, колективні, особисті, економічні, соціальні, галузеві тощо.

Наприклад, економічний механізм суспільно-ефективного функціонування підприємства має спрямовуватися на виконання не тільки основної місії останнього, класичне визначення якої передбачає „виробництво продукції (послуг) для задоволення потреб ринку та одержання максимального прибутку” [6], а й досягнення цілей діяльності підприємства, які виходять із його місії, однак у ширшому, суспільно-ефективному змісті й зі значним рівнем узагальнення.

Механізми розвитку економіки об'єктивно впливають на формування конкурентного середовища, яке А. Гальчинський та В. Гесць вважають необхідною умовою розвитку ринкових відносин. Саме воно повинно стати одним із головних рушіїв, що забезпечують поступ національної економіки за інноваційною моделлю розвитку [7]. Конструкція конкурентного середовища з позиції проєкцій ринкової методології функціонування економічних систем в інституційному й організаційному вимірі зводиться до того, що воно є системою соціально-економічних взаємодій, у межах і під впливом яких економічні агенти формують бажання, цілі та можливості задоволення потреби. Зокрема, конкурентне середовище підприємства – це суб'єкти конкурентної боротьби (конкуренти), а їхні дії спрямовані на забезпечення власних інтересів, у результаті чого формуються певні умови діяльності підприємства. У кожній галузі створюється власне конкурентне середовище, галузевий аспект специфіки якого дає підстави стверджувати, що підприємство як центральна ланка господарсько-економічного поступу повинно самостійно вести конкурентну боротьбу. Завдання при цьому досить складне – адекватна оцінка конкурентів, їхнього потенціалу щодо ринку; визначення пріоритетів і стратегій конкурентів. Необхідність зазначених дій пов'язана з мотива-

ціями одержати додатковий дохід та загалом «вижити» в умовах жорсткої конкурентної боротьби за ресурси, споживача, ринки збуту.

Найпоширенішими концепціями конкурентної політики держави є такі, що ґрунтуються на: 1) пануванні ринку – підприємці мають змогу посісти монопольне становище на ньому, але держава запобігає зловживанням застосуванням ринкової влади; 2) владі над ринком – законодавства держав спираються на визначення частки на ринку підприємницьких структур і структури ринку, вивчення умов виходу на ринок, наявності бар'єрів та товарів-замінників. З. М. Борисенко розглядає конкурентну політику держави як комплекс цілеспрямованих заходів, які мають на меті створення й захист конкурентного середовища, проведення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках [8]. У Господарському кодексі України визначено, що антимонопольно-конкурентна політика держави спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах запобігання проявам дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення й за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки [9].

Засадничі моменти – соціальні, економічні та навіть політичні аспекти конкурентної політики держави фундаментально впливають на поведінку підприємців і результативні параметри розвитку підприємницької діяльності. Тому об'єктивно підтвердженим є той факт, що держава, якщо вона дбає про ефективність, конкурентоспроможність та інституційну адаптивність бізнесу, повинна: мінімізувати втручання у бізнес-середовище, обмежившись формуванням сприятливого інституційного середовища; запобігати проявам монополії як щодо виробництва, так і каналів збуту продукції; сформувати адаптовану до традицій ведення бізнесу систему державної підтримки; гармонізувати промислову та конкурентну по-

літику; мінімізувати бар'єри входу й виходу щодо ринків, особливо з олігополістичними конструкціями; забезпечити системний моніторинг ринків і доступність інформації про їхніх учасників та споживачів.

Багато економістів, теоретиків і практиків показують свою прихильність до певного типу конкурентної політики, яка б розроблялася з позиції збалансування таких її типологічних конструкцій, як промислова, структурна, інноваційно-інвестиційна, цінова тощо. Так, В. Геєць зазначає, що слід враховувати зв'язок конкурентної політики з промисловою, інноваційною, технологічною та зовнішньоторговельною [10]. Щодо проблем конкурентної політики в Україні, то існує думка, підтримувана багатьма вченими, про те, що у вітчизняній економіці мають місце нерівні можливості підприємців у сфері доступу до державної інформації й політичної влади, тобто так званий «новий монополізм».

Є два підходи до розуміння конкурентної політики держави: 1) широкий, тобто єдність головних ланок державної економічної політики щодо регулювання внутрішньофірмових дій підприємств усіх форм власності; 2) вузький, відповідно до якого конкурентна політика визначається як сукупність законів, що регулюють конкурентну поведінку підприємств.

Механізм стимулювання за своєю сутністю і функціональними ознаками входить до економічних категорій. Адже в ринкових умовах будь-яке стимулювання, по суті, розглядається як комплекс економічних стимулів. Навіть «невидима рука ринку» – головний, фундаментальний стимул – характеризується виключною економічністю, оскільки

інформація щодо стимулювання агрегується через ціну. При цьому стимулювальний механізм відіграє роль сукупності певних «правил гри», які сформовані державою й ринком. Таким чином, через формалізацію цих правил у законодавчих актах держава формалізує відповідні стимули, а отже, і структурні складові механізму стимулювання господарських процесів. Ринок формує об'єктивні стимули одноіменного механізму, які також можуть бути замінені державними регуляторними заходами. Тому концепція механізму стимулювання ґрунтується на твердженні, що механізм – це опис шляхів, порядку та форми взаємодії соціально-економічних й інших агентів, які беруть участь у певному процесі організації пошуку та використанні ресурсів з метою задоволення суспільних потреб. У механізмі стимулювання, якщо дотримувати заданої теоретичної концепції, форма і порядок застосування певних стимулів значною мірою унормовує результат (ефект). Дія механізму та результативні параметри його функціонування повністю залежать від інформації на вході.

Висновки. Стимулювання економічних процесів, зокрема в даному конкретному випадку ефективності й конкурентоспроможності агропромислового виробництва, у ринковому господарському середовищі є об'єктивним процесом, який зумовлений власне ринком як багатогранною інституційною системою, що здійснює саморегулювання, а також впливає із функцій держави та її інститутів. Регуляторні впливи у тому чи іншому вигляді є результатом дії об'єктивних ринкових процесів, а також унормованих державою заходів законодавчого й управлінського процесу.

Список використаних джерел

1. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит – М.: Республика, 1997. – 352 с.
2. Измалков С. Теория экономических механизмов / С. Измалков, К. Сотен, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4–26.
3. Економічна енциклопедія: в 3-х т. [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.] – Т. 2. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 848 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. — Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
5. Філософський словник; за ред. В. І. Шинкарука. – [2-ге вид. із доп.]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
6. Економіка підприємства: підруч.; за заг. ред. С.Ф. Покропивного – Вид. 2-ге, переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) "Шляхи Європейської інтеграції" / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 247.
8. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : підруч. / З. М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – С. 42.
9. Господарський кодекс України : офіц. вид. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 12.

10. Гець В. Бажаю подальших успіхів / В. Гець // Конкуренція. Вісн. Антимонопольного комітету України. – К., 2004. – С. 326.
11. Wint A. Competitiveness in small developing economies: insights from the Caribbean. – Canada: University of the West Indies Press, 2003. – 222 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=104310446>.
12. Porter M. Competition. – USA: Harvard Business School Publishing Cooperation, 2008. – 544 с.
13. Business Week, March 25, 2005
14. Brandenburger A.M., Nalebuff B.M. Co-opetition. – N.-Y.: Doubleday, 2006.
15. Moore J.F. The Death of Competition. – N.-Y.: Harper Business, 2006.
16. Портер М. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів; пер. з англ. — К.: Основи, 1997. — 390 с.

Стаття надійшла до редакції 17.04.2015 р.

*

УДК 336.177.18.003.13:6364 (477.83)

М.В. Кіц, кандидат економічних наук, старший викладач

*Н.С. АЛЬОХІНА, аспірант**

Львівський національний аграрний університет

Економічна ефективність галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах Львівщини

Постановка проблеми. Виробництво продуктів харчування в усі історичні часи було й залишається для людства важливою життєвою проблемою. Традиційно в Україні в забезпеченні населення м'ясом і м'ясопродуктами важлива роль відводиться свинарству. Однак, беручи до уваги сучасний стан розвитку галузі свинарства, слід відзначити, що ситуація й надалі залишається складною. Підвищення цін на корми, енергоносії, несвоєчасна виплата державних дотацій, а останніми роками і повна її відсутність призвели до того, що в Україні стало не вигідно займатися тваринництвом.

Аналіз стану галузі показав, що для підвищення конкурентоспроможності свинарства необхідно розробити шляхи переходу її до інтенсивного ведення

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження методичних та прикладних проблем галузі свинарства, підвищення економічної ефективності виробництва внесли вітчизняні науковці,

такі як В.Я. Месель-Веселяк [5], П.Т. Саблук [8], П.І. Гайдуцький [3], О.М. Шпичак [16], В.П. Рибалко [10; 11], П.С. Березівський [2], Г.В. Черевко [15].

Ученими було ґрунтовно вивчено ситуацію, що нині склалася в галузі свинарства, наукові розробки стосуються широкого кола питань щодо виведення галузі з кризового стану, проте особливості формування стабільного й ефективного розвитку свинарства в умовах ринку висвітлено недостатньо. Потребують детальнішого дослідження інноваційно-технологічні та організаційно-економічні важелі підвищення ефективності виробництва свинини.

Мета статті – провести аналітичний огляд сучасного стану розвитку галузі свинарства, визначити проблемні питання й обґрунтувати основні напрями підвищення виробництва продукції галузі в сільськогосподарських підприємствах та інших формах господарювання Львівщини.

Виклад основних результатів дослідження. Сучасне свинарство в більшості країн світу характеризується динамічним розвитком, володіючи енергетичними ресурсами, збільшуючи виробничі потужності, на-

* Науковий керівник – В.М. Ковалів, кандидат економічних наук, доцент.

© М.В. Кіц, Н.С. Альохіна, 2015